

Д. Р. Яблонська

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ФАКУЛЬТЕТ ПРОФОСВІТИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ІНО (1921-1923 рр.)

У статті досліджується процес заснування і діяльності факультету професійної освіти Кам'янець-Подільського інституту народної освіти, з'ясовано його структуру, основні завдання та головні проблеми, які вилилися у подальше закриття.

Встановлено, що освітня, наукова та виховна робота цього підрозділу була підпорядкована якісній підготовці фахівців педагогічного профілю, яких гостро потребувала загальноосвітня школа УСРР.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський інститут народної освіти, факультет профосвіти, структура, навчання, викладачі, студенти.

Педагогічні заклади вищої освіти в Україні формують фахівців, які працюватимуть з однією метою – навчати та розвивати підростаюче покоління – майбутнє країни. Таке ж завдання мав і факультет професійної освіти Кам'янець-Подільського ІНО, який реалізовував його в умовах становлення і розвитку радянської моделі вищої освіти.

На сьогодні є невелика кількість праць, присвячених діяльності факультету профосвіти Кам'янець-Подільського ІНО. Вагомий внесок у вивчення цієї тематики належить О.М. Завальнюку, С.А. Копилову, А.Г. Філіпоку, Л.В. Баженову, В.С. Прокопчуку, О.Б. Комарніцькому, В.А. Нестеренку та ін. У їх дослідженнях з'ясовано загальні риси історичного розвитку освітнього осередку на Поділлі.

У 1921 р., на початку своєї діяльності, ІНО складався із двох факультетів: соціально-історичного та фізико-математичного. Посаду ректора в той час займав біолог С.Д. Сидоряк. Однак, не користуючись повагою серед науково-педагогічного колективу, через непрофесіоналізм у керівництві вищим навчальним закладом, на цій посаді його замінив П.Г. Клепатський – дослідник історії України [25, с.209-210].

Першим кроком нового ректора ІНО стали зміни в управлінні вишу, роботі колективного господарства, штаті викладачів та матеріально-технічній базі, студентському побуту, культурно-освітній сфері життя інституту [27, с.202].

Факультет профосвіти з'явився 18 травня 1921 року, за наказом №67 політкомісара С. Чалого на базі двох факультетів Кам'янець-Подільського університету: фізико-математичного та соціально-історичного (або соціально-гуманітарного) [1, арк.21 зв.]. У структурі факультету були відділи. Так, фізико-математичний відділ складався з двох підвідділів: виробничого і природничого [23, с.43]. Факультет розташовувався по вулиці Університетській, 31 (зараз вул. Огієнка, 61) [12, арк.5], використовувалося 57 кімнат, 10 з них – аудиторії. В середньому 25% отриманих від держави коштів відводилося на утримання персоналу; майже стільки ж надавалося факультету соцвиховання, утім кошти надходили із запізненням [2, с.22].

Професорсько-викладацький склад факультету профосвіти часто змінювався, що пояснюється важким матеріальним становищем викладачів та радянським тотальним контролем за ними. Станом на 1923 р. на факультеті працювали такі викладачі [1, арк. 20]:

№	І.Б. викладача	Назва дисципліни	Посада
	Аленич О.А.	Астрономія	Астроном-наглядач
	Гаморак Н.Т.	Ботаніка	Штатний викладач
	Регула Я.І.		Завідувач кафедри
	Гериневич В.О.	Географія	Штатний викладач
	Мартинюк А.А.		Демонтатор
	Лисенко О.О.	Геологія	Позаштатний викладач
	Назаревич С.І.		Завідувач кафедри
	Дложевський С.С.	Загальне мовознавство	Завідувач кафедри, професор
	Семенів М.М.		Штатний викладач
	Бучинський П.М.	Зоологія	Завідувач кафедри, професор
	Кожухів О.М.		Штатний викладач
	Сидоряк С.Д.		Штатний викладач
	Хитьков М.О.		Професор
	Барвінський Б.О.		Професор
	Бутаков В.І.	Історія матеріальної культури	Штатний викладач
	Любарський І.А.		Штатний викладач
	Сіцинський Ю.І.		Штатний викладач
	Шташевський Є.Д.		Завідувач кафедри, професор
	Бжосньовський О.А.		Стипендіат
	Дудолькевич Б.К.	Історія народного господарства	Штатний викладач
	Завадський Є.А.		Штатний викладач
	Матвієвський М.Ф.		Позаштатний викладач
	Гасвський С.Р.	Історія російської літератури	Штатний викладач
	Клепагський П.Г.	Історія України	Завідувач кафедри, професор
	Клименко П.В.		Професор
	Копержинський К.О.	Історія української літератури	Штатний викладач
	Васильківський М.М.	Історія філософії і логіки	Штатний викладач
	Неселовський О.З.		Завідувач кафедри, професор
	Гегенмейстер В.М.	Історія мистецтва	Штатний викладач
	Поль К.А.	Лектура німецької мови	Керівник
	Годилю-Годлевська О.О.	Лектура французької мови	Керівник
	Деревянко М.С.	Математика	Штатний викладач
	Пархоменко П.Ю.		Штатний викладач
	Хведорів М.М.		Завідувач кафедри, професор
	Хведорович А.		Професор
	Безбородько М.І.	Мінералогія	Завідувач кафедри, професор
	Орлюк О.М.		Штатний викладач
	Грінченко М.О.	Музика	Завідувач кафедри
	Заклинський Р.Р.	Основи марксизму	Штатний викладач
	Русова С.Ф.	Педагогіка	Завідувач кафедри, професор
	Чалий П.В.		Професор
	Драй-Хмара М.О.	Слов'янська мова	Штатний викладач
	Ковалівська О.М.	Українська мова	Штатний викладач
	Бернадський В.К.		Завідувач кафедри
	Маліновський А.С.	Фізика	Завідувач кафедри, професор
	Ретанів О.М.		Штатний викладач
	Борис А.Г.	Фізіологія	Штатний викладач
	Вікул М.П.	Хімія	Професор
	Красників С.М.		Завідувач кафедри
	Полонський О.М.		Штатний викладач
	Смирнов А.Ф.		Керівник лабораторії

Для того щоб вступити на факультет професійної освіти, потрібно було пройти співбесіду [13, арк.7]. Під час зарахування перевага надавалася дітям робітників та селянам (заяви інших осіб розглядалася після них). Усі абітурієнти заповнювали таку анкету [3, арк.23]:

- місце народження;
- національність та мова якою спілкується;

- стаття;
- підготовка;
- підготовчий стаж;
- соціальний стан;
- відбував військову службу / не відбував військову службу;
- матеріальний стан;
- професійна приналежність;
- партійний настрій;
- партійність [3, арк.23зв.].

Перший навчальний рік розпочався 1 листопада 1921 року, після закінчення польових робіт [20, с.17]. Управління факультету складалося із деканату (декан – П.М. Бучинський), при ньому діяло факультетське бюро, два секретарі, діловод, помічник діловода, два канцеляристи. Господарська частина була загальною для всього інституту [4, арк. 24-24зв.]. При факультеті діяли студкоми та курскоми, діяльність яких спрямовувалася на задоволення різноманітних потреб студентського колективу (курсу, триместру, факультету) [14, арк.13].

Студентів Кам'янець-Подільського вишу, в одній із публікацій газети «Червоний шлях» називали «гнилим». Це було пов'язано із тим, що вони не могли дати відповідь на питання «хто вони?», «для чого вони навчаються?» та ін. У Кам'янець-Подільському ІНО були випадки коли заняття відвідував лише 1 студент, а інколи й взагалі не відвідували [24, с.94].

Основним завданням факультету профосвіти було виховання молоді, підготовка майбутніх вчителів до роботи в школах та аспірантів для викладацької та науково-дослідної роботи. На факультеті абсолютна більшість предметів викладалися українською мовою [11, арк.1зв.]. Шоправда, професор С.Д. Сташевський та завідувач кафедри історії матеріальної культури В.І. Бутаков викладали російською. Усі навчальні плани для кожного триместру затверджувалися в НКО УСРР [6, арк.28].

На факультеті діяли 8 секцій (математики, фізики, хімії, біології, географії, історико-соціальної та філологічних наук), студентські організації (студкоми), студколектив ІНО та 5 гуртків (географічний, біологічний, педагогічний, літературний та комуністичний для безпартійних студентів), які були спільними для двох факультетів та у яких здійснювалася наукова співпраця між професорами і студентами [7, арк.32].

Для студентів найбільший інтерес викликали такі предмети, як зоологія, ботаніка, філологічні семінари, педагогіка і психологія [16, арк.28]. Навчальний процес проходив у формі лекцій, семінарів, практичних та лабораторних занять [15, арк.4]. Поширеним був комбінований метод навчання, який забезпечувався поєднанням теорії з практикою. Лекції проходилися з усіх предметів, семінари проходилися з філології, історії, мистецтва, педагогіки та географії [18, арк.32]; лабораторні заняття стосувалися фізики, хімії, біології [17, арк.30]; практичні – решта дисциплін [5, арк.25].

Обов'язковим для студентів були спеціальні політкурси, які забезпечували політичне виховання: основи марксизму, історія революційних рухів в Україні, історичний огляд соціально-політичної літератури (лекція) та основи марксизму (практичні заняття) [7, арк.33].

Основним загальноосвітнім предметом вважалася математика, на яку відводилося найбільше годин [9, арк.95-95зв.]. На іншому факультеті основна увага приділялася соціальному вихованню [6, арк.29]. Усі предмети обох факультетів були об'єднані загальним планом та затвердженням НКО УСРР [15, арк.4зв.].

Починаючи з 1921 року влада розпочала політику по регулюванню соціального складу студентства, яка називалася «соціально-економічна перевірка [24, с.97]. Студентам роздавали анкети із запитаннями про соціальну приналежність,

про ставлення до навчання тощо. У травні 1922 року була проведена перересстрація у Кам'янець-Подільському ІНО. В результаті чого було відраховано майже 500 осіб [24, с.98]. Такі соціальні чистки привели до того, що загалом в ІНО навесні 1922 р. залишилося лише 252 студенти (з 887 осіб) [19, арк.194]. Такі перевірки на факультеті профосвіти відбувалися протягом всього періоду його існування.

Матеріальну базу факультету профосвіти становили різноманітні лабораторії (хімічна, фізики з механічним кабінетом) та навчальні кабінети (мистецький, статистики, астрономічний та астрономічна обсерваторія, зоологічний, зоотомічний, мінералогії і геології, ботанічний) [10, арк.116]. Механічний кабінет відповідав за ремонт всього обладнання вишу [3, с.23]. Окремо слід зупинитися на бібліотеці, яка була загальною (для всього інституту), тобто студентської та індивідуальною (для кожного кабінету та лабораторії) – викладацькою [8, арк.53]. Останньою користувалися тільки викладачі вузу, а загалом на факультеті профосвіти їх було 10. Загальна бібліотека була для двох факультетів та складалася в основному із книг, які були подаровані університету на його відкриття (1918 р.). Однак, в обох бібліотеках була одна і та ж проблема, відсутність повноцінного наукового та навчального матеріалу. Усі здобували освіту завдяки і тим лекціям, тексти яких викладачі розмножували на друкарських машинках, а й інколи дарували книги із власного фонду для бібліотеки університету [23, с.45].

Весною 1921 року Революційний комітет на прохання керівництва інституту виділив колективу 300 десятин землі, 2 млина і сади [20, с.18]. Все це спрямовувалося для поліпшення господарського стану ІНО. Поєднання навчального процесу із фізичною роботою було упродовж всієї діяльності інституту, а на польові роботи виходили не тільки студенти, а й професорсько-викладацький склад ІНО. Згодом В.О. Геринович про це період писав як про час впертої роботи заради куска хліба, коли вдень весь колектив ІНО працював на полі, городі, саду, а ввечері займався в аудиторіях, гуртках, кабінетах, лабораторіях тощо [23, с.45].

Наприкінці 1922 року відбулося реформування Кам'янець-Подільського ІНО. Згідно рішення президії Ургловпрофосу НКО УСРР виш було перетворено в навчальний заклад соціального виховання з двома відділеннями: допільним і шкільним (на базі математичних природничих і соціально-економічних наук із впровадженням спеціалізації на II-III курсах). Його завданням стала підготовка вихователів для дитячих садків, дитячих будинків та вчителів семирічних шкіл, яких дуже потребувала країна [10, арк.117].

30 вересня 1922 р. на виборах керівника вишу П.Г. Клепаський набрав замало голосів, тож новим ректором став П.М. Бучинський [27, с.203]. На цій посаді працював усього один рік, а потім через погіршення здоров'я, подав прохання про звільнення з адміністративної посади. 23 жовтня 1923 р. ректором ІНО став 40-річний професор В.О. Геринович [26, с.32].

За його керівництва завершилися структурні та організаційні зміни ІНО. У 1923 році ліквідували факультет професійної освіти, а створили відділи, які займалися підготовкою вихователів дитячих садків, дитячих будинків та педагогів для семирічок [22, с.190]. З вишем об'єднали педагогічні курси імені М.П. Драгоманова та Вінницький ІНО (що призвело до його збільшення та перетворення), єдиний вищий педагогічний заклад на Поділлі [23, с.49].

Отже, факультет профосвіти, який входив до складу Кам'янець-Подільського ІНО, провів певну роботу із підготовки педагогів нового, радянського типу, відданих комуністичному режиму. Упродовж двох навчальних років колектив факультету спромігся виконати навчальний план за участю усієї частини студентської молоді, яка раніше навчалася в державному українському університеті. Матеріальна база факультету була загалом задовільною, як і загальний дохід, що дістався вишу від попередньої керівної особи.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.5, арк.20-21.
2. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.5, арк.22-22зв.
3. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.5, арк.23-23зв.
4. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.5, арк.24-24зв.
5. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.5, арк.25.
6. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.5, арк.28-29.
7. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.5, арк.32-33.
8. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.1, спр.395, арк.53.
9. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.1, спр.395, арк.95-96.
10. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.1, спр.395, арк.116-117.
11. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.1, спр.254, арк.1-1зв.
12. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.1, спр.254, арк.5-5зв.
13. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.1, спр.254, арк.7-8.
14. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.1, спр.254, арк.13-13зв.
15. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.4, арк.4-4зв.
16. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.4, арк.28.
17. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.4, арк.30.
18. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.3, спр.4, арк.32.
19. Державний архів Хмельницької області, ф.р.302, оп.1, спр.5, арк.194.
20. Геринович В.О. До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / В.О. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Т. 2. – С. 1-24.
21. Завальнюк О.М. Комарніцький О.Б. Кам'янець-Подільський державний університет (1918-2006 рр.): історичний нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – 196 с.
22. Завальнюк О.М. В.О. Геринович – приват-доцент Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919-1921 / О.М. Завальнюк // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. наук. статей. – К. : Інститут історії України НАН України, 2004. – Вип. 25. – С. 183-193.
23. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення / О.М. Завальнюк, А.О. Копилов, А.Г. Філіноук та ін. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 2003. – 408 с.
24. Комарніцький О.Б. Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 192-1930-х рр. : монографія / О.Б. Комарніцький ; [наук.ред. – проф. О.М. Завальнюк]. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. – 984 с.
25. Копилов С.А. П. Клепатський: Кам'янецький період діяльності (1919-1921 рр.) / С.А. Копилов // Освіта, наука та культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 1998. – Т. 1. – С. 209-214.
26. Мельник Е.М. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та втрати (1921-1930 рр.) / Е.М. Мельник, А.Г. Філіноук // Освіта, наука та культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіом, 1998. – Т. 1. – С. 28-40.
27. Ричка В.М. Загублене життя (П.Г. Клепатський) / В.М. Ричка // Репресоване краєзнавство (20-30-ті роки). – К. : Рідний край, 1991. – С. 202-204.

The article examines the process of foundation and activity of the Faculty of Professional Education of Kamyanets-Podilsky Institute of Public Education, its structure, the main tasks and main problems that resulted in the further closure.

It was established that the educational, scientific and educational work of this unit was subordinated to qualitative training of specialists of pedagogical profile, which urgently needed a secondary school of the Ukrainian SSR.

Key words: Kamyanets-Podolsky Institute of Public Education, faculty of professional education, structure, training, teachers, students.

Отримано: 26.12.2017